

ЗМІСТОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕГРОВаних ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВЦІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ІНЖЕНЕРІВ

Статтю присвячено застосуванню збалансованої присутності інтегрованих психолого-педагогічних і управлінських дисциплін та оптимізації методів їхнього застосування в системі фахової підготовки в технічному університеті як основі формування високоякісних, конкурентоздатних, компетентних фахівців.

Ключові слова: інтегровані навчальні дисципліни; конкурентоздатний фахівець; майбутній інженер; студент; технічний університет.

Динамізм розвитку сучасного суспільства потребує переосмислення завдань, напрямів і змісту професійної освіти, зміни цільових орієнтирів, організаційних форм і педагогічних умов формування нового кадрового корпусу, пов'язаного з необхідністю його якісної підготовки і створенням можливостей для постійного професійного зростання (В.Г. Кремень, В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, В.Ю. Биков, С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, В.О. Кудін, В.І. Луговий, Н.Г. Ничкало, В.В. Олійник, І.Ф. Прокопенко, О.Г. Романовський та ін.).

Сьогодні диктує необхідність упровадження ідеї неперервної професійної освіти, яка посідає важливе місце серед сучасних прогресивних освітніх ідей, спрямованих на забезпечення сталого розвитку нашого суспільства, а перед педагогами і дослідниками окреслює нові напрями в педагогічних дослідженнях, які спрямовані перш за все на розв'язання певних протиріч, що відзначаються як на рівні: концептуалізації освіти; мети підготовки майбутніх фахівців; а також на визначенні змісту і технологій інноваційної підготовки сучасних професіоналів.

Особливості інженерної професійної підготовки сучасних фахівців, дослідження різних її аспектів знайшли свій відбиток у наукових працях О.Е. Коваленко, М.І. Лазарева, Е.В. Лузик, Ю.П. Нагірного, О.Г. Романовського та інших [2, 3 та ін.]. Однак високий рівень професійної компетентності майбутнього інженера не вичерпується тільки знанням своєї спеціальності. Досить значне місце у становленні фахівця як професіонала своєї справи належить сформованій соціально-психологічній, управлінській компетентності [3, 4 та ін.]. Проте системний аналіз наукових джерел з означеної проблеми [1, 3, 4-5 та ін.] показує, що проведені дослідження й досі не вичерпують повноти обсягу актуальності і практичної значущості проблем формування готовності майбутнього інженера до професійної діяльності під час навчання у ВТНЗ, оскільки вона пов'язана із можливістю вирішення низки суперечностей, які мають місце в підготовці сучасних кадрів і торкається питань підвищення якості професійної підготовки інженерів нової генерації.

Мета цього дослідження полягає по-перше, у розкритті змістової характеристики розроблених інтегрованих психолого-педагогічних та управлінських дисциплін; по-друге, – у визначенні їх впливу на студентів у випереджаючій фаховій підготовці в умовах технічного університету, що має спрямуватися не тільки на формування професійних компетенцій сучасних інженерних кадрів, а й готовності до професійної діяльності, до особистісно-професійного розвитку та самовдосконалення.

За умов сьогодення значно підвищилися вимоги до випускників вищих навчальних закладів [1, 4, 5]. На ринку праці потрібні не просто спеціалісти, а фахівці, професіонали своєї справи. Не має сумніву, що випускники вищих технічних навчальних закладів опановують обрану спеціальність за фахом на достатньо високому рівні у відомих спеціалістів у своїх галузях науки. Проте, під час працевлаштування і при виконанні професійних обов'язків молодий спеціаліст дуже часто стикається з певними проблемами щодо сформованої готовності до професійної діяльності. Нерідко молодий фахівець не може вписатися у колектив, спілкуватися в колективі, викласти свою думку, ефективно приймати участь у виробничих нарадах, доводити свої ідеї, в нього часто не вистачає умінь запобігати виникненню складних виробничих ситуацій, знаходити компромісні вирішення проблем під час виникнення конфліктних ситуацій. Тому усуненню цих недоліків мають допомогти інноваційні зміни у змісті освіти, а саме впровадження відповідних інтегрованих навчальних дисциплін, які значною мірою належать до суспільно-гуманітарного блоку [3, 4 та ін.].

Цілком зрозуміло, що знання складають основу теоретичної підготовки студентів. Вони можуть бути тільки тоді професійно придатними, якщо засвоєні і прийнятими ними, коли на основі у відповідному розумінні розрізної інформації змінюється і ускладнюється їх світогляд, соціальні позиції в цілому і професійні в тому числі.

Сучасний розвиток суспільства характеризується своїми особливостями. Розширився склад функцій інженерної діяльності. Так, залежно від профілю інженера (наприклад, технологічного, механічного, економічного) збільшилась частка управлінської функції до 18-21 %, організаційної функції до 16-22 %, комунікативної функції до 12-27 %, діагностичної функції до 18-32 % [3]. Тобто ці зміни повинні знайти відображення в змісті фахової підготовки. Отже, виникає необхідність удосконалення змісту професійної підготовки.

Аналіз складу функцій сучасної інженерної діяльності дозволяє зробити певні припущення, що професійна діяльність такого фахівця не може здійснюватися без високого рівня розвитку в інженера комунікативних та організаторських здібностей. Для нього стає досить важливим опанувати знання у площині психології, педагогіки, управління, без яких стає неможливим: визначення індивідуальних особливостей психіки кожного співробітника; розуміння мотивів різноманітних дій і вчинків колег; вибір правильної тактики поведінки, прогнозування і попередження прояву кризових ситуацій; розробка стратегії та впровадження тактики на успіх у діяльності [2, 4 та ін.]. Наскрізна психолого-педагогічна й управлінська підготовка в університеті розширює кругозір молоді особи у сфері знань про особистість, про технології соціального управління, про акмеологічні технології розвитку особистості, свого особистісного потенціалу, умов перетворення фахівця в професіонала. Отже, сприятиме його особистісно-професійному розвитку [3].

Зупинимось на змістовій характеристиці інтегрованих психолого-педагогічних та управлінських дисциплін, які було введено в нашому університеті з 2001/02 навчального року. У зв'язку з переходом до Болонського процесу в

навчальних планах цієї дисципліни віднесено до "вибіркових дисциплін".

У межах вивчення "*Психології*" або за планами окремих факультетів технічного університету "*Основи психології і педагогіки*" студенти з'ясовують сутність психічних процесів діяльності людини. Психологія дає майбутньому фахівцеві уявлення про сучасний стан психологічної науки, формує систему знань і мінімальну сукупність вмінь та навичок щодо розуміння людських стосунків, а також цілеспрямованого впливу на них, у тому числі в процесі навчання й виробничої діяльності. Майбутній фахівець повинен мати навички навчання та виховання інших людей. Забезпечити цей напрямок професійної діяльності, йому допоможуть знання з педагогічної науки і практики. Дисципліна "*Основи психології і педагогіки*" вивчається шляхом розкриття сутності навчальних тем курсу на лекціях та закріплення теоретичного матеріалу на практичних заняттях.

Студент, який успішно засвоїв даний курс, повинен *знати*: природу психіки та свідомості людини; природу психологічних процесів та етапів; психологічні особливості особистості та їхнє значення в різних професійних та життєвих ситуаціях; структуру професійної діяльності; особливості навчання дорослих людей; закономірності й принципи виховання та навчання; особливості сучасного освітнього процесу; особливості неперервної професійної освіти. Окрім того, студенти повинні *вміти*: діагностувати психологічні стани особистості та визначати джерела цих станів; визначати власні психічні стани, володіти елементарними прийомами психічної саморегуляції; давати психологічну оцінку особистості, її темпераменту, характеру, здібностей; вести конструктивні переговори на різних рівнях професійної діяльності; організовувати діяльність інших людей у різноманітних ситуаціях; використовувати різноманітні тести для самооцінки й оцінки психологічних і ділових якостей, практичних навичок з мистецтва спілкування, розв'язання конкретних ділових ситуацій; читати й аналізувати літературу з психології та педагогіки й уміти написати реферат.

До 2004/2005 навчального року в технічному університеті студентам інженерних та економічних спеціальностей, викладалася дисципліна "*Психологія управління*", у предметом якої є знання основ управління, правил та норм поведінки людини, що обіймає посаду керівника будь-якої системи, а своїми розмірами і кількістю співробітників – соціальною. Окрім того зазначалося, що знання психології управління – це один із найважливіших показників професійної підготовки керівника. В основі курсу лежали найголовніші психологічні аспекти управлінської діяльності керівника, що дає можливість більш ефективно, використовуючи в своїй роботі найновіші досягнення у теорії і практиці управління впливати на підлеглих і колектив у цілому. У зв'язку із переходом на нові навчальні плани, ця дисципліна була трансформована в низку управлінських дисциплін, наведених нижче.

Дійсно, перехід до ринкових відносин пов'язується зі створенням нової, більш ефективної системи управління. Курс "*Основи управління соціальними системами*" розкриває принципово новий підхід до формування моделей і методів управління соціальними системами в умовах ринку.

Теоретичну частину дисципліни "*Основи управління соціальними системами*" побудовано як науковий аналіз практики управління великими промисловими підприємствами і підприємствами малого бізнесу, а також зроблено акцент на блоці особистісно-професійного розвитку. Курс розкриває зміст готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності, а також морально-етичні, естетичні та соціально-психологічні аспекти підготовки майбутніх фахівців інженерно-технічного профілю у сучасних умовах проблем і протиріч соціального управління.

Студент, що успішно засвоїв цей курс, повинен знати: види соціально-економічних систем (СЕС); елементи організації і процес управління ними; функції управління; методи управління; модель стратегічного управління. Він повинен уміти: сприяти ефективності діяльності СЕС; керувати людськими ресурсами; уміти визначити рівень розвитку свого особистісно-професійного потенціалу та своїх підлеглих; уміти керувати собою; володіти техніками самоменеджменту; враховувати у своїй діяльності зміни зовнішнього середовища та їх вплив на стан СЕС; володіти психологічними технологіями впливу на особистість і соціально-психологічними технологіями впливу на малі й великі соціальні групи, а також акмеологічними технологіями саморозвитку і самовдосконалення.

Предметом наукової дисципліни "*Сучасні управлінські технології*" є знання основ управління, управлінських функцій та управлінських технологій, правил та норм поведінки людини, яка обіймає посаду керівника будь-якої за своїми розмірами та кількістю співробітників соціальної системи. Окрім того, знання управлінських технологій – це один із найважливіших показників професійної підготовки майбутнього інженера. У курсі значне місце займає блок, що присвячений формуванню різних видів професійної компетентності майбутнього інженера, серед яких виокремлюються соціально-психологічна, аутопсихологічна та інші компетентності, знання, уміння та навички з цих питань будуть корисними майбутньому інженеру, не лише як професіоналу (тому що на виробництві він виконує виховну, педагогічну функцію), а перш за все як особистості, яка прагне стати конкурентоздатним, мобільним професіоналом.

В основі курсу лежать найголовніші психологічні, стратегічні та технічні аспекти управлінської діяльності майбутнього інженера, що дають можливість більш ефективно, використовуючи в своїй роботі найновіші досягнення як вітчизняних, так і закордонних дослідників, володіти навичками самоуправління і самовдосконалення, впливати на підлеглих і колектив у цілому, виконувати свої функції на професійному рівні. Особливу увагу в курсі приділено розкриттю питань і прийомів самоменеджменту, формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, визначення мотиваційної, когнітивної та практичної готовності до професійного самовдосконалення, готовності до самоуправління, психологічного впливу на людину та навичок управління в різноманітних виробничих ситуаціях, а також запобіганню та вирішенню конфліктних ситуацій у колективі.

Предметом наукової дисципліни "*Управління розвитком соціально-економічних систем*" є знання основ управління, правил та норм поведінки людини, що обіймає посаду керівника будь-якої за своїми розмірами та кількістю співробітників соціальної системи. Окрім того, знання психології та інших дисциплін природничо-наукового, соціально-гуманітарного, професійно орієнтованого та спеціального блоку – це один із найважливіших показників професійної підготовки майбутнього конкурентоздатного інженера. Особливу увагу в курсі приділено розкриттю моделі професійної діяльності, професіоналізму та професійній компетенції майбутніх інженерів різного технічного профілю, моделюванню індивідуальної траєкторії особистісно-професійного розвитку майбутнього інженера, технологіям особистісно-

професійного проектування.

У результаті вивчення курсу "*Управління розвитком соціально-економічних систем*" студенти повинні знати: основні теоретичні поняття та категорії професійної діяльності інженера, її змістовні складові, структуру професіоналізму, професійної компетентності його професійної діяльності; зміст і структуру готовності до професійної діяльності; соціально-психологічні та педагогічні особливості професійної управлінської діяльності; ефективні методи управління людиною – від мистецтва переконувати до управління колективом у цілому; прийоми самоуправління; психологічні прийоми впливу як керівника на оточення, так і аутопсихологічної компетентності. Окрім того, студенти повинні вміти: визначати особисті й ділові риси керівника, його здібності до обіймання посади керівника; спілкуватися в колективі; знаходити компромісні вирішення проблем під час виникнення конфліктних ситуацій; управляти конфліктом; управляти собою, самовдосконалюватися.

Предметом наукової дисципліни "*Психологія життєвого успіху*" (з 2004/2005 р. трансформовано у "*Філософія досягнення життєвого успіху*") є категорія успіху як прояв, заснованої на максимальному використанні всіх можливостей людини, активності та способи його усвідомлення. Задача курсу полягає в тому, щоб опанувати філософією, стратегією і методами, які дадуть можливість досягти життєвого успіху. Вирішення цього завдання набуває особливого значення в системі професійної підготовки інженерів і формуванні готовності до професійного самовдосконалення майбутніх фахівців. Підкреслено, що при цьому необхідно не тільки показати їм шляхи та методи досягнення успіху, але й озброїти студентів ефективними засобами розв'язання завдань, прищепити відповідні уміння і навички.

Гуманістичний характер цього курсу, його практична спрямованість і відповідна поступовість психології досягнення успіху роблять його необхідним для кожної мислячої людини й, – у першу чергу – для фахівців професіоналів. Адже вони повинні не тільки самі прагнути успіху, але й сприяти розкриттю творчого потенціалу своїх працівників в ім'я їхнього власного успіху й ефективної діяльності всієї організації.

Отже, викладання розроблених інтегративних психолого-педагогічних та управлінських дисциплін спрямовано на те, щоб допомогти кожному студентові побачити наскільки опановані ним знання та навички відповідають фаховим, професійним, соціальним запитам щодо свого майбутнього і внести відповідні корективи до оволодіння необхідними знаннями, вміннями та навичками.

Вважаємо, що розробка і впровадження нових інтегрованих психолого-педагогічних та управлінських дисциплін з урахуванням випереджаючого характеру фахової підготовки в умовах технічного університету сприяє набуттю майбутніми фахівцями відповідної ієрархії системи знань, яку можна подати у такому вигляді: *зміст науково-теоретичних знань*, які пов'язані з методологією педагогіки, психології, основ менеджменту, інженерної педагогіки, акмеології і відображають зміст знань про самість, самореалізацію, інженерну діяльність, професіоналізм особистості і діяльності; *практично-процесуальних*, що містять інформацію про особливості інженерної і акмеологічної діяльності, яка сприяє формуванню відповідних умінь, виконанню певних дій, отже це знання про способи досягнення професійної майстерності і професіоналізму: формування власної продуктивної Я-концепції, виявлення критеріїв, показників, рівнів власного розвитку і розвитку своїх колег [3].

До програм розроблених дисциплін включено використання тестових методик, за допомогою яких студенти отримують можливість реально оцінити свій особистісно-професійний потенціал, здібності до управлінської діяльності, визначити рівень розвитку професійно значущих якостей, здійснити самооцінку "Я-ідеальне" та відкоригувати її.

Теоретична частина розроблених дисциплін включає методичні основи підготовки майбутніх інженерів до професійної діяльності, а їх практична частина - розрахована на закріплення теоретичних положень за допомогою моделювання реальних управлінських ситуацій (рольові ігри). При розгляданні теоретичних і практичних питань у процесі занять використовуються технічні засоби навчання: дошка, плакати та комп'ютер.

Методичним забезпеченням розглянутих вище дисциплін є навчальні програми, навчальні посібники та методичні рекомендації, які розроблено кафедрою педагогіки і психології управління соціальними системами. При вивченні теоретичних питань на лекціях як наочних засоби навчання використовуються плакати та презентації.

Система контролю якості навчання студентів включає проведення поточного та підсумкового контролю, як по кожній з навчальних тем окремо або за модульно-рейтинговою системою. В інтегрованій управлінській підготовці майбутнього інженера до фахової діяльності, професійного саморозвитку і самовдосконалення особливий наголос викладачі роблять на самостійній роботі студентів.

Для виявлення оцінки ефективності сприйняття слухачами інтегрованих дисциплін був розроблений анонімний опитувальник [3]. Опитування відбувалось за участі студентів 3-го, 4-го і 5-го курсів енергомашинобудівного (ЕМ), електромашинобудівного (ЕМБ), інформатики і управління (ІФ), машинобудівного (МБ) та інших факультетів нашого університету. Загальна кількість респондентів склала 426 особи. Результати опитування виявились цікавими.

На питання "Чи можна відзначити, що вивчення дисципліни здійснило безпосередній вплив на розвиток особистісно-професійних (управлінських) якостей?" 62 % респондентів дали позитивні відповіді.

У той же час, студенти, які вивчали названі вище дисципліни відзначили, що: дані курси є унікальними серед інших навчальних професійно-орієнтованих дисциплін (79 % респондентів); усвідомили особливості управління соціальними системами на макро-, мезо- та мікрорівнях (63 % респондентів); навчилися розуміти роль людського фактора в оперативному управлінні, складнощах і труднощах управлінської діяльності в екстремальних ситуаціях (74 % респондентів); усвідомили значущість моральних аспектів інженерної діяльності (управлінський аспект) (79 % респондентів); усвідомили рівень своїх якостей, необхідних для майбутнього професіонала (69 % респондентів); виявили фактори, що перешкоджають їхньому становленню як конкурентоздатних, мобільних фахівців, керівників (67 % респондентів).

Висновки та перспективи подальшого розвитку. Результати нашого дослідження відбивають потреби й очікування студентів у плані отримання ними за період навчання у ВНЗ не тільки предметної, але й всіх інших видів компетентності. Викладачам гуманітарних дисциплін, не слід забувати про зв'язок гуманітарного й професійного навчання. Необхідно доводити, пояснювати де і при виконанні яких функцій ця інформація, яка потім буде трансформована у ЗУН знадобиться

молодому фахівцю. Будь-яка гуманітарна дисципліна повинна постійно оновлювати зміст, забезпечуючи ефективне включення людини в систему соціальних зв'язків, сучасних ідей, цілей і цінностей, викликати адекватне розуміння глибини й складності соціальних процесів. Неможливо раз і назавжди підготувати фахівця-професіонала, необхідно в нього сформувати бажання й здатність до постійного самовдосконалення та потреби освіти протягом усього життя.

Подальші дослідження необхідно спрямувати на детальніше вивчення питань управління якістю фахової підготовки майбутніх інженерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андрущенко В.* Інноваційний розвиток освіти в стратегії "Українського прориву" / Віктор Андрущенко // Вища освіта України. – 2008. – № 2 (29). – с.10–17.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. *Ігнатюк О.А.* Теоретичні та методичні основи підготовки майбутнього інженера до професійного самовдосконалення в умовах технічного університету: дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.04 / Ігнатюк Ольга Анатоліївна. – Х., 2009. – 562 с.
4. *Романовский А.Г.* Формирование конкурентоспособного специалиста как стратегическая задача философии современного образования / А. Г. Романовский // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – №3. – С. 3– 9.
5. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура / [за ред. В.Г. Кременя]. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 472 с.

Подано до редакції 10.06.11
